

TNC-Aktuellt

NR 4 1987 · ÅRGÅNG 28, INFORMATION FRÅN TEKNISKA NOMENKLATURCENTRALEN · ISSN 039-8438

Ovan ser ni TNCs utställningsmonter på databasmässan i Älvsjö. Läs mer på sidan 10.

- I december fick TNC besked om att Industridepartementet från 1 juli 1988 kommer att ta över ansvaret för vår basfinansiering. Se artikeln som börjar på sidan 2.
- "Massmediernas ansvar för språket" var temat för årets språkvårdskonferens. Ett kort referat från konferensen finns på sidan 4.
- Geologisk ordlista ligger klar för tryckning. Peter Bengtsson berättar om ordlistan på sidan 5.
- Som vanligt hittar ni några termfrågor i urval i slutet av tidskriften. Det här numret innehåller också ett register över de termfrågor som behandlats under året.

Innehåll:

- TNCs basfinansiering säkrad! s 2
Konferens om massmediernas språk s 4
Ny ordlista om plan- och byggtermer s 4
Nu är Geologisk ordlista här! s 5
Fackspråk – kommunikationsmedel
och kommunikationshinder s 8
Notiser s 9
TNC på Databas 88 s 10
Ur terminologikalendern s 10
Termfrågor i urval s 10
Termregister 1987 s 11

TNC-Aktuellt

Nyhetsblad för TNCs medlemmar.

TNC är en ideell förening och har till uppgift att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier.

Redaktion:

Berit Björk
Åsa Holmér

Prenumeration:

Elisabeth Lindström

Postadress:

Västra vägen 9 C, 171 46 Solna
Telefon: 08-735 85 25
Telefax: 08-27 32 86
Postgiro: 55 60 12-3
Bankgiro: 711-1925

TNC-Aktuellt utkommer med 4 nummer per år och kostar 100 kr för en helårsprenumeration.
Eftertryck tillåts om källan anges.

gotab Stockholm 1988 86983

TNCs basfinansiering säkrad!

I december fick TNC det glädjande beskedet att Industridepartementet från 1 juli 1988 kommer att ta över ansvaret för vår basfinansiering.

Basanslag via forskningsråd

Under 1980-talet har TNC delvis finansierats genom basanslag från STU (Styrelsen för teknisk utveckling), BFR (Statens råd för byggnadsforskning) och DFI (Delegationen för teknisk och vetenskaplig informationsförsörjning).

Den modellen innebar att forskningsråden skulle ge lika stora andelar vardera med en indexuppräkningsplan och basanslagen omfattade tre femtedelar av TNCs totala finansiering. Varje forskningsråd bidrog med 500 000 kronor (1981), vilket gav TNC en

trygg grund för en långsiktig planering av verksamheten och möjliggjorde bl a nyrekrytering av personal och nyanskaffning av datorutrustning.

På Nordterm-mötet 1983 sa TNCs styrelseordförande Lennart Holm följande om behovet av den här modellen:

”Direkt uppdragsfinansiering kan leda till alltför kortsiktiga mål. Det binder arbetet till projekt, som ofta blir större än beräknat. Utrymmet för utveckling, för den intellektuella diskussionen, krymper och verksamhetens professionella nivå sjunker.”

Nedskärningar

Efter några år visade det sig emellertid att forskningsråden hade svårt att fullfölja de ursprungliga intentionerna. I det allt kärvare ekonomiska klimatet måste forskningsråden prioritera sitt stöd till kunskapsuppbyggande forskning och begränsa stödet till löpande verksamhet vid institutioner. Forskningsråden aviserade att de kunde fortsätta med att ge anslag till TNCs basfinansiering endast under en övergångstid.

De senaste åren har TNC således fått känna av nedskärningar i basfinansieringen, vilket också fått till följd att vi inte i så hög grad som nödvändigt har kunnat ägna oss åt kompetensuppbyggnad, utveckling och nya satsningar.

Kontakter med Industridepartementet

Sommaren 1984 tog vi för första gången kontakt med Industridepartementet för att få besked om huruvida departementet skulle kunna ta över ansvaret för TNCs basfinansiering. Vi har efterhand gett departementet bedömningsunderlag som visar att det nationella terminologiarbetet är en samhällsangelägenhet som rimligtvis bör ha statligt stöd. Vi har dessutom pekat på att det i en verksamhet av TNCs typ finns delar som man inte kan räkna med att få projektmedel för, t ex utbyggnad av biblioteket, bevakning av teoribildning och utveckling på terminologins område, information om TNC och terminologiarbete i form av tidskriftsartiklar, föredrag och studiebesök.

Frågan om TNCs framtida finansiering har delvis varit beroende av utredningen om DFIs framtid. En kommitté har sett över de projekt och verksamheter som finansierats via DFI. Kommittén kom fram till att så många av DFIs uppgifter som möjligt skulle läggas ut på ”nationella operativa enheter”. Likaså skulle ett nytt organ inrättas för att ge ett större stöd till biblioteken. En del verksamheter, däribland TNCs, skulle med en sådan indelning hamna mellan stolarna. Kommittén såg därför gärna att TNC i framtiden skulle finansieras direkt över statsbudgeten.

Besked i statsverkspropositionen

I årets statsverksproposition finns TNC upptaget under den tolfte huvudtiteln, dvs ”Industridepartementet”.

Under anslaget till STU: Teknisk forskning och utveckling, står följande:

”Jag har under anslagsposten *Informationsförsörjning* beräknat 5 050 000 kr. för de insatser som faller inom industridepartementets ansvarsområde. Dessa medel avser bl.a. stöd till forskning (2 milj. kr.) att fördelas av forskningsrådsnämnden. Vidare beräknas *medel för bidrag till Tekniska litteratursällskapet, Tekniska nomenklaturcentralen (TNC)* och till samordning inom biblioteksområdet. *De delar av TNC:s basverksamhet som tidigare finansierats av STU och byggforskningsrådet kommer således att finansieras under denna anslagspost. Det ankommer på regeringen att besluta om den närmare fördelningen av medlen.*” (redaktionens kursiveringar)

De uppgifter som vi har om ”den närmare fördelningen av medlen” tyder på att TNC kan räkna med att få 2,5 miljoner kronor årligen.

Detta mycket glädjande besked ger oss en behövlig grundtrygghet och medger en utveckling av TNCs olika verksamhetsgrenar.

Nya satsningar för TNC

Vad vill vi då satsa de utökade resurserna på? Ja, en viktig del av TNCs verksamhet har alltid varit bevakningen av hur tekniska termer används i olika slags facklitteratur. Från början registrerade vi termerna och deras användning på kort, som vi samlade i TNCs kortkartotek.

På 70-talet fick TNC möjlighet att utnyttja datatekniken och kunde då med rationellare metoder sköta terminsamlingen. Vi har med hjälp av denna teknik i liten skala byggt upp en sk excerptbank, som innehåller belägg på termer ur bl a tidskrifter, handböcker och forskningsrapporter. Erfarenheterna från detta arbete har gett oss ett basmaterial och vissa rutiner som är till god hjälp vid en fortsatt insamling. På detta sätt kan vi få en fullgod bevakning av hur termer används i facklitteraturen; vi har framför allt möjlighet att se vilka termer som finns inom ny teknik, termer som ännu inte hunnit komma in i våra eller andras ordlistor.

En sådan excerptbank behöver inte begränsas till att omfatta termer med enbart teknisk anknytning. Ur nationell synvinkel vore det berättigat att i denna excerptbank också lägga in terminologi från bl a ekonomiska, juridiska och administrativa områden.

Idén om en fullt utbyggd excerptbank har vi presenterat för medlemmarna vid ett par tillfällen (bl a i TNC-Aktuellt 1986:4 s 3) och intresset har varit stort. Excerptbanken skulle vara ett utmärkt komplement till vår termbank Termdok, som ju innehåller termer och definitioner bearbetade av TNC.

Vi hoppas att kunna återkomma med mer information om excerptbanken under 1988.

Vi vill också i övrigt förstärka dokumentationsverksamheten; vi har t ex planer på att bilda ett samarbetsforum för alla som arbetar med ordlistor inom olika ämnesområden.

Vidare skall vi snarast anställa två personer, vilket ger oss resurser att åta oss fler uppdrag.

Anna-Lena Bucher och Kjell Westerberg

Konferens om massmediernas språk

Temat för årets språkvårdskonferens, som hölls den 4 november i Wallenbergsalen på IVA, var "Massmediernas ansvar för språket". Detta ämne lockade givetvis många massmedierepresentanter. Det kom tidningsmän från bl a Göteborgs-Tidningen, Läkartidningen, Forskning och Framsteg; det kom radiofolk från Stockholms lokalradio och Sveriges riksradio; det kom tevejournaler från Text-TV och Rapport.

Efter att konferensen hade öppnats av Språkvårdsgruppens ordförande *Margareta Westman*, läste poeten *Tobias Berggren* en prosadikt över språket.

Stig Nilsson från Kalmars högskola gav i sitt föredrag en sammanfattning av vad som är journalistens yrkesproblem och vad journalisten vill kunna hitta i en skrivregelsamling. Han efterlyste ett slags enhetlighet i de skrivregler som redan finns, nämligen ett "hopkok" av Språknämndens, TNCs och TTs skrivregler.

Redaktör Sune Örnberg vid Göteborgs-Posten gav sin syn på språket i pressen. Han ansåg att journalistutbildningen bör göras om bl a genom att journalisterna måste få en större litterär kännedom.

Redaktör Eva Marling på TV 2 beskrev en TV-reporters ansvar för språket. Hon menade att det viktigaste var att vara tydlig. Vidare poängterade hon att TV som medium har ett "show-moment" som inte kan förringas. Att TV uppfattas som myndigheternas förlängda arm ansåg hon vara en fara för journalistiken.

Språkkonsult Jan Svanlund, som är korrekturläsare på Dagens Nyheter, berättade om hur arbetet på en korrekturavdelning kan gå till. En viktig uppgift för korrekturläsarna är att se till att språkbehandlingen är bra.

Enligt Jan Svanlund får korrekturavdelningen ofta stå för principerna för hur man bör skriva på en tid-

ning. Men han ansåg att språkvården ofta förbiser korrekturläsarnas funktion som språkvårdare.

I och med datoriseringen försvinner korrekturläsarnas ursprungliga roll att stämma av manuset mot den satta texten. I stället skulle korrekturläsarna kunna ägna sig än mer åt att besvara språkfrågor från den övriga redaktionen.

Diskussion

I den efterföljande diskussionen kom det fram att många journalister ansåg sig få för lite stöd och hjälp av språkvården. De ville få klarare regler – normer – för hur språket skall användas.

Enligt *professor Bo Ralph* (styrelseledamot i TNC) måste språkvården däremot se som sin uppgift att ge allmänheten kunskap om olika språkliga varianter. Att normera blir då snarare ett sätt att ge rekommendationer för hur man skall välja mellan dessa varianter än destruktiva regler för hur man ratar vissa ord. Det gäller m a o att flytta en del av sin uppmärksamhet från att slaviskt följa språkregler till att använda sitt språk med omdöme.

Den här diskussionen följdes av en debatt i Dagens Nyheter den 7 och 12 november mellan Svante Nycander, ledarskribent på tidningen, och Jan Svensson vid Institutionen för nordiska språk i Lund.

Alla föredragen kommer i Språkvård

Den som vill ta del av de föredrag som hölls på språkvårdskonferensen kan läsa tidskriften *Språkvård* nr 1/88, där de kommer att publiceras.

Ny ordlista om plan- och byggtermer

Termer ur PBL, NRL och ESL

I mars kommer TNC 87 ut – en ordlista som har titeln *Plan- och byggtermer special*. Ordlistan innehåller termer ur tre lagar som är av stor betydelse för fysisk planering och byggande: PBL (plan- och bygglagen), NRL (lagen om hushållning med naturresurser) och ESL (lagen om exploateringssamverkan). Dessutom ingår termer använda i vissa förarbeten till dessa lagar, såsom propositioner och betänkanden. Likaså ingår närbesläktade termer hämtade ur anslutande lagar, förordnanden, standarder o d. Bland dessa dokument kan nämnas: Fastighetstaxeringslagen, Plan- och byggförordningen och Area- och volymstandard (SS 02 10 51).

Arbetet utfört av PB-kommittén

Arbetet med ordlistan har utförts av PB-kommittén, som sedan 1972 har biträtt TNC i frågor som rör plan- och byggterminologi, särskilt i samband med utarbetandet av publikationen *Plan- och byggtermer* (TNC 52, 58 och 75). Förutom TNCs Kjell Westerberg (pro-

jektledare) och Åsa Holmér (sekreterare) har PB-kommittén under den aktuella tidsperioden haft följande medlemmar: Göran Ekblad, Tord Fagerberg (ordf), Lennart Hultenberger, Anders Sköld och Göran Walter.

Fler exempel och hänvisningar

Ordlistan omfattar ca 240 termer med definitioner och översättningar till engelska och i de flesta fall även till franska och tyska.

I förhållande till tidigare TNC-ordlistor har vi i den här ordlistan lagt ner större vikt vid att hänvisa till bakgrundstexter och att exemplifiera och kommentera.

Följs av större ordlista

Plan- och byggtermer special kommer så småningom att följas av *Plan- och byggtermer 1988*, som blir en omarbetad version av TNC 75 *Plan- och byggtermer 1980*. Denna revidering kommer att slutföras när Planverkets nybyggnadsföreskrifter blir fastställda.

Nu är Geologisk ordlista här!

Ur en tidskriftsartikel om Siljansringen: "Impakten orsakade shatterkoner och chockade fossil i bl a Fjäckå Skiffern."

Efter översättning till mer begriplig facksvenska: "Meteoritnedslaget orsakade slagkäglor och chockomvandlade fossil i bl a fjäckaskiffern."

Kommunikationsproblem inom geologin

Det svenska geologiska fackspråket har en rik flora av mer eller mindre välkonstruerade termer, synonymer och stavningsvarianter. Man har knappast gjort några allvarliga försök att sanera terminologin, trots att kommunikationsproblemen har varit uppenbara under en ganska lång tid. Under de senaste 10–15 åren är det tre faktorer som har gjort att problemet nu har nått ett akut stadium, där kraftiga insatser är nödvändiga:

(1) På undervisningssidan inom högskolan märker man språkförbistringen inom terminologin, särskilt inom blockämnet geovetenskap. Det är sammansatt av sex olika ämnen, och flera av ämnena överlappar varandra. Terminologin varierar från en institution till en annan, vilket medför att eleverna under sin första termin kan få höra både två, tre eller flera termer för samma begrepp. Det ger dem helt i onödan svårigheter och leder till att de tillgodogör sig undervisningen sämre och kanske t o m avskräcks från att fortsätta.

När kompendierna i geovetenskap skrevs 1974 aktualiserades behovet av terminologiskt arbete. Ett exempel är de tre termerna *graded bedding*, *graderad skiktning* och *graded skiktning* som i olika kompendier användes för samma begrepp.

(2) Inom den geologiska informationsåtervinningsverksamheten, som blivit allt mer betydande, är det oerhört väsentligt att fackspråket är effektivt och entydigt.

(3) Önskemål om bättre forskningsinformation medför ökade krav på ett effektivt fackspråk.

Under ideala förhållanden vore alla facktermer exakt och entydigt definierade och definitionerna accepterade av alla. Om så vore fallet inom geologin skulle mängder av missförstånd undvikas, och en massa skrivmöda och stora publiceringskostnader skulle sparas in.

När kommunikationsproblemen beror på att det finns olika vetenskapliga skolor kan terminologerna inte göra mycket, men de flesta problem bottnar troligen snarare i rent terminologiska oklarheter. Tyvärr finns det uppenbara kommunikationssvårigheter mellan geologer och allmänheten, mellan geologer och företrädare för andra naturvetenskaper, mellan geologer i olika länder, och – inte minst – mellan geologer av samma nationalitet.

Många ord skapas i onödan

Inom naturvetenskap och teknik växer kunskapsmängden nu så snabbt att det område som fackmannen behärskar blir allt mindre. Det avspeglas i större termino-

logiska svårigheter mellan angränsande områden. Därför är det viktigt att man aktivt arbetar med att standardisera och systematisera terminologin och att man i första hand underhåller ett övergripande fackspråk för sådana begrepp som är gemensamma inom geologin. Den branschmässiga isoleringen leder ofta till att man i onödan nyskapar termer. Det har visat sig tydligt t ex i den norska terminologin för oljeutvinning, där man har nyskapat termer som sedan länge är etablerade i den kemiska industrin.

Det är också vanligt att man tar in engelska lånord eller t o m nyskapar svenska termer för begrepp som redan täcks av gamla fina termer. (Några exempel på detta återfinns i citatet i ingressen till artikeln.) Delvis beror det här på ren slapphet men också på att man har förlorat kontakten med den äldre litteraturen.

Det behövs en geologisk ordlista!

Det har således länge behövts en sanering av den geologiska terminologin. För att starta ett projekt som så småningom skulle leda fram till en geologisk ordlista, tog jag 1975 kontakt med TNC. TNC visade sig vara villigt att stödja projektet trots att det ligger något utanför TNCs verksamhetsområde.

Detta geologiprojekt har bekostats genom TNCs basanslag och särskilda anslag från Delegationen för teknisk och vetenskaplig informationsförsörjning, Svenska gruvföreningen, Naturvetenskapliga forskningsrådet och Sveriges geologiska undersökning (SGU). De särskilda experter som har anlåtats har utfört arbetet inom ramen för sina respektive tjänster eller på ideell basis och fått ersättning endast för resor och vissa materialkostnader.

Vilka har arbetat med projektet?

Arbetet har utförts av en arbetsgrupp av ämnesexperter. TNCs medarbetare *Gunnel Johansson* och *Erik Sundström* har svarat för terminologisk expertis, registrering, redigering och administration. Arbetsgruppen har bestått av:

Mineralogi, petrologi, malmgeologi:

Tom Ekström

Erland Grip

Strukturgeologi, vulkanologi, ingenjörsgologi

Ove Stephansson

Geofysik

Lennart Malmqvist

Historisk geologi, stratigrafi, sedimentologi, petroleumgeologi

Peter Bengtson

Paleontologi

Stefan Bengtson

Kvartärgeologi, jordartslära, glacialgeologi

Birgitta Ericsson

Naturgeografi, geomorfologi, glaciologi

Sten Rudberg

Margit Werner

Hydrogeologi

Lars Nordberg

Arbetsgruppen har adjungerat *Harald Agrell, Carola Eklundh, Caj Kortman, Sven Laufeld, Anders Martinsson, Gerhard Regnell* och *Håkan Thorén* för sakkunskap eller granskning på olika stadier av arbetet.

De utländska termerna har arbetats fram med hjälp av befintliga ordlistor och kontrollerats eller tillförts av *American Geological Institute (AGI), Bureau de Recherches Géologiques et Minière, E N Adaro* och *Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe* samt *Danmarks geologiske Undersøgelse* och *Vivianne Berg-Madsen, Rådet for Teknisk Terminologi* och *Gunnar Henningsmoen, Geologiska forskningscentralen* och *Carola Eklundh*.

Eftersom det inte fanns någon tidigare geologisk ordlista att utgå ifrån, måste vi lägga upp arbetet från grunden. Termurvalet gjordes med hjälp av termlistor från den arbetsgrupp inom Internationella Unionen för geologiska vetenskaper som arbetar med en flerspråkig geologisk tesaurus och kompletterades med termer som ansågs vara viktiga för svenskt vidkommande. Som huvudkälla för definitionerna använde vi *AGIs Glossary of Geology* och tillförde uppgifter från andra ordlistor och från svensk facklitteratur. Svenskspråkiga uppslagsböcker har varit till stor nytta, särskilt *Svensk uppslagsbok*.

En tidig version av ordlistan sändes ut på allmän remiss under hösten 1979.

Omfånget av ordlistan

Ordlistan omfattar ca 2 500 termer som täcker 1 700 begrepp (800 termer är alltså synonymer). Dessa termer har motsvarigheter på engelska, franska, spanska, tyska, danska, norska och finska.

Med 2 500 termer är TNCs geologiska ordlista inte på långa vägar en heltäckande fackordlista. Som en jämförelse kan nämnas att Svenska Akademiens ordlista innehåller ungefär 120 000 ord. *Glossary of Geology* innehåller 37 000 termer, varav de flesta nog förekommer som facktermer även i svenskan.

TNCs ordlista omfattar alltså mindre än 10 % av det totala antalet geologiska facktermer. Men den täcker det centrala termförrådet, vilket innebär att den innehåller omkring 80–90 % av den termmängd som en yrkesgeolog kan ha behov av i sin verksamhet. Resten är specialtermer som har mer begränsad användning.

De 1 700 definierade uppslagsorden fördelar sig på olika ämnesområden på följande sätt:

Mineralogi, petrologi, strukturgeologi, ekonomisk geologi och geofysik: 35 %

Historisk geologi, sedimentologi och paleontologi: 30 %

Kvartärgeologi, naturgeografi och hydrogeologi: 35 %.

Systematiskt register och stratigrafisk bilaga

Det finns ett systematiskt termregister i ordlistan som ger en uppfattning om dess täckning. Registret kan också användas som en minitesaurus, dvs en begreppsordbok som används när man vill söka efter lämpliga termer inom bestämda områden.

Dessutom finns det en stratigrafisk bilaga med anvisningar om hur stratigrafiska namn bör bildas och skrivas på svenska och engelska. Det senare ligger något utanför ordlistans område, men är väl motiverat i och med att huvuddelen av den svenska geologiska litteraturen i dag publiceras på engelska.

Riktlinjer för arbetet med ordlistan

Syftet med vårt arbete har varit att framställa en ordlista för området geologi och att samtidigt normera den geologiska terminologin. Vi började med att dra upp vissa riktlinjer för arbetet. Här följer några av de mest väsentliga:

1. Missvisande, tvetydiga eller på annat sätt olämpliga termer avråder vi från. (Ex: oceanbottenspridning i stället för havsbottenspridning)

2. Synonymer tillåts normalt endast då de har olika språkligt ursprung och då de kan anses vara väl etablerade. (Ex: Både svavelkis och pyrit accepteras, men romsten får ge vika för oolit.)

3. Verb- och adjektivformer till definierade substantiv medtas normalt inte.

4. Rådande svenskt och internationellt bruk och i möjlig mån hänsyn till ursprungsdefinitionen avgör valet av definition.

5. Rekommendationer begränsas till termfrågor, dvs inga vetenskapliga ställningstaganden görs.

6. Val av skrivsätt för främmande termer görs efter det insteg termen anses ha vunnit i svenska språket och med strävan efter att bevara termernas internationella igenkännlighet. (Ex: rippel i stället för ripple, gejser i stället för geysir; men kame i stället för kejm)

7. Nybildade termer föreslås för främmande termer som inte kan anpassas till det svenska språkmönstret. (Ex: läsidesdrumlin i stället för crag-and-tail)

8. Termer som tillhör det allmänna termförrådet inom andra fackområden, t ex fysik, kemi och biologi, medtas inte. (Ex: magnitud, järn, population)

9. Regionalgeografiska, tektoniska och stratigrafiska namn medtas i begränsad omfattning, dock inga litostratigrafiska namn.

10. Stratigrafiska namn skrivs med liten begynnelsebokstav; regionalgeologiska och tektoniska namn behandlas som geografiska egennamn och skrivs med stor bokstav. (Ex: arkeikum, skagenkalkstenen; men Tethyshavet, Skelleftefältet, Blaikskollan)

11. Mineralnamn skrivs med svensk stavning; fossilnamn anknyter i allmänhet till den latiniserade formen, dock med en försvenskad variant som synonym. (Ex: glaukonit; brachiopod, brakiopod)

Om ett begrepp är medtaget i ordlistan har vi också redovisat de flesta termer som används eller har använts tidigare för begreppet. Detta är viktigt för dem som läser äldre litteratur, och inte minst för dem som arbetar med att indexera litteratur för referensdatabaser.

Allmänspråkliga ord har inte tagits med, t ex *berg* i allmän betydelse, *kust* och *flod*. Vissa termer i ordlistan är självförklarande, och man kan diskutera om de egentligen inte tillhör allmänspråket, t ex *likåldrig*, *fossilförande*. Anledningen till att sådana termer finns med kan vara att de ingår i termsystem där andra termer inte är självförklarande. Det kan också vara så att de motsvaras av rena facktermer på andra språk, och

att de alltså behövs i ordlistan för den som läser utländsk geologisk litteratur.

Nu levande fossilgrupper har i regel inte tagits med, utom vissa stratigrafiskt viktiga fossil, t ex *brachiopoder* och *foraminiferer*.

En hel del termer som är viktiga för geokemi och teoretisk petrologi saknas i ordlistan. Det beror på att de mer naturligt hör till ämnet kemi.

Företeelser som har skapats genom människans inverkan har inte tagits med, t ex gruvtermer och industriella termer. Undantaget är en del viktiga prospekteringsmetoder och vissa geofysiktermer.

Om det finns ett synonympar bestående av en svensk och en internationell term står den term som vi bedömt vara den mest använda först. Stilen får sedan avgöra vilken term man väljer att använda. I några fall har vi dessutom accepterat två svenska eller två internationella synonymer. Då är det oftast fråga om lång- och kortformer av samma term, t ex *israndsbildning* och *randbildning*.

I många fall krävs exempel som komplement till definitionerna, men för att ordlistan inte skall svälla ut har exemplen hållits till ett nödvändigt minimum. Etymologin har vi tyvärr fått avstå från. Av utrymmesskäl har också antalet synonymer för de utländska motsvarigheterna begränsats. Endast de termer som bedömts vara de mest använda har därför tagits med. För de engelska termerna har vi generellt tillåtit fler synonymer.

Erfarenheter som vunnits

En sak är fullt klar: det är mycket svårare att göra en ordlista för ett sedan länge etablerat vetenskapsområde än för ett nytt område, eftersom man ofta sitter hårt fast i mer eller mindre lämpliga termer. Den som försöker att sanera terminologin kommer ofelbart att trampa på en massa ömma tår. Man får gå mycket försiktigt fram, eventuellt i etapper, och om man vill göra förändringar måste man hela tiden bearbeta opinionen.

Man bör exempelvis överväga mycket noga innan man försöker lansera en ny term för ett begrepp som redan har en väl etablerad term, även om denna är aldrig så ologisk, inkonsekvent och språkligt felkonstruerad. Om en ny term införs måste den i alla avseenden vara bättre än eller lika bra som den befintliga termen; den skall vara logiskt motiverad och sakligt och språkligt korrekt. Dessutom bör den lanseras av en auktoritativ instans (som TNC eller SGU) och spridas aktivt.

Ju längre arbetet med geologiordlistan har framskridit, desto mer komplicerat har det visat sig vara. Även i ett litet land som Sverige är antalet uppfattningar om vad en term står för nästan obegränsat, och det är inte alltid lätt att jämka eller kompromissa utan att termen och definitionen tappar sting och stringens. Men en ordlista av det här slaget måste kunna accepteras som en auktoritet, och därför är det viktigt att materialet får mogna ordentligt innan det publiceras.

Jag skrev i en artikel i Geologiska Föreningens Förhandlingar 1978 att ordlistan efter remissomgången 1979 mer eller mindre direkt skulle kunna gå till tryckning. Faktum är att det var efter remissomgången som det stora arbetet började. Det visade sig vara oerhört tidsödande att granska definitioner, både som ämnes-

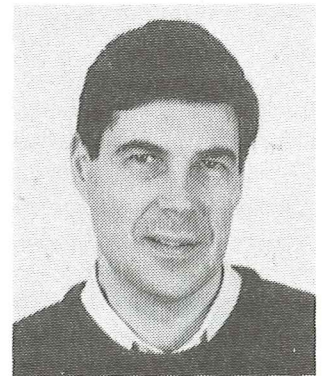
expert och som redaktör, och att försöka jämka och medla mellan alla motstridiga viljor. Men arbetet måste få ta sin tid; en ordlista som får dålig kritik på g a att den inte är tillräckligt genomarbetad är sämre än ingen ordlista alls.

Utblick

När vi nu för första gången får en svensk geologisk ordlista kan vi börja hoppas på ett terminologiskt närmande inom geovetenskaperna, framför allt mellan geologi och geoteknik, där stora skillnader finns. TNCs ordlista är emellertid bara början. Terminologiarbetet måste fortsätta. Huvuduppgiften för en systematisk terminologiverksamhet är att bringa reda i och underhålla den befintliga terminologin och att i mån av behov fastställa eller föreslå nya termer. Det arbetet är viktigt i dag, och det blir ännu viktigare i framtiden.

Det är ju så att det som till syvende och sist bestämmer terminologiarbetets omfång är de ekonomiska ramarna. Så länge terminologiarbetet inte har kunnat kopplas till en direkt ökad ekonomisk avkastning har det varit svårt att motivera dess existens. I dag är det uppenbart för allt fler att informationstekniken och andra områden helt enkelt inte kan fungera utan en effektiv fackterminologi. Det är därför oundvikligt att detta måste komma att avspeglar sig i kraftigt ökade ekonomiska satsningar på terminologins område.

Peter Bengtson

Peter Bengtson är fil dr och docent i historisk geologi och paleontologi med inriktning på kretaceisk paleontologi och biostratigrafi. Hans nuvarande anställning är som forskare vid Paleontologiska museet vid Uppsala universitet.

Fackspråk – kommunikationsmedel och kommunikationshinder

Allt fler teknolekter medför språkklyftor

”Från kunskapens frukt till Babels torn” är titeln på en bok av *Christer Laurén* och *Marianne Nordman*. Titeln sammanfattar tanken att kunskapsutvecklingen leder till att nya fackspråk ständigt utvecklas, vilket i sin tur ger upphov till nya språkklyftor mellan medlemmarna i ett språksamhälle.

En central term i boken är *teknolekt* som står för var och en av de särskilda språkformer som är knuten till ett fackområde.

Frågan om teknolekten som ett hemligt språk, brukat i avsikt att utestänga utomstående från fackspecifikt vetande, berörs i bokens andra kapitel. Det är svårt, enligt författarna, att finna en teknolekt där sådant hemlighållande är en viktig funktion.

I det fjärde kapitlet tar författarna upp frågan om vad som är ”nödvändigt och icke-nödvändigt i teknolekter”. De visar att det inte är lätt att i en teknolekt särskilja nödvändigt och icke nödvändigt. Det behövs kontrastiva fackspråksstudier och vetenskapsteoretiska studier för framgångsrik språkvård och effektivisering i fackspråkliga sammanhang, hävdar de.

I det sista kapitlet återvänder de till temat: ”kunskap fordrar teknolekter, och teknolekterna växer i antal med kunskapsutvecklingen. Därmed blir det svårt för oss att kommunicera med varandra. Eftersom vi inte kan avstå från kunskapsutvecklingen måste vi godta också kommunikationssvårigheterna”.

Begrepp inom fackspråksforskning

I bokens första fem kapitel utreder författarna centrala begrepp i forskning kring fackspråk.

Inledningsvis skildrar de uppkomsten av fackspråk och fackspråkets samband med vetenskap och teknik. Därpå utvecklar de närmare begreppet fackspråk. De sätter det i samband med begreppen fack och allmänspråk.

Ett kapitel ägnas åt begreppet *minilekt*. Med detta förstås en fackspråksform som används av få specialister eller inom ett starkt begränsat fackområde. Man kunde också tala om vissa särpräglade genrestilar. Bland exempel på minilekter tar författarna upp seaspeak (språket i radiokommunikation med fartyg till sjöss) och språket i väderleksrapporter, börsnoteringar, databaskommunikation, stickbeskrivningar m m, där kommunikationen noga följer givna mallar.

I kapitlet ”Terminologi” nalkas man de kontrastiva fackspråksstudier som har bedrivits i Vasa under ledning av bokens båda författare. I avsnittet ”Hur ser en

svensk term ut?” behandlas termer från de fyra områden som har ingått i undersökningen: datateknik, elteknik, ekonomi och juridik. Vidare behandlar man terminologins begrepp och metoder, och man nämmer en del institutioner för terminologiarbete.

Skillnader mellan teknolekter

I kapitel 6 jämförs således juridiskt och eltekniskt språk med avseende på styckeindelning, temaupprepning, semantiska bindningar och vissa grammatiska kategorier. Analysen demonstrerar eftertryckligt hur långt en teknolekt i språkligt avseende kan skilja sig från en annan. I de eltekniska texterna fogas upplysning till upplysning i korta, enkla meningar. Detta benämns som en *kontinuerlig process*. Beträffande juridikens texter talar man däremot om en *diskontinuerlig process*. En upplysning som där ges tarvar förklaringar och utvecklingar, och upplysningarna ges i långa, komplicerade meningar.

Av de konstaterade skillnaderna drar författarna slutsatsen:

”Det språkliga tecken som texten utgör förefaller att återspegla vissa väsentliga drag i tänkandet inom fackområdet, texten har en ikonisk funktion”.

Kapitel 8 utgörs av en analys av facktexter från de fyra studerade fackområdena. Likheter och skillnader noteras, och var och en av de fyra teknolekterna får sin egen språkliga profil tecknad.

Författaren i sin text

I ett kapitel behandlas frågan om hur mycket författaren själv framträder i sin text. I en forskningsrapport döljer oftast vetenskapsmannen sitt jag mycket väl i enlighet med konventionerna för denna facktext. Men i en vetenskaplig text har författaren större frihet att framträda än i bruksanvisningar och liknande enklare texter.

Utbildning i fackspråk

I ett annat kapitel resonerar författarna om fackspråksundervisning. De tar upp synpunkter som är värdefulla för var och en som skall organisera och bedriva sådan undervisning, tex frågor om motivation, kompetens och studiematerial.

Ove Oskarsson

TNCs årsmöte

Årsmötet kommer i år att hållas onsdagen den 20 april i Wallenbergsalen, IVA. Kallelse kommer att sändas till medlemmarna senare.

TNC har fått Telefax

Nu kan man sända meddelanden per Telefax till TNC. Vårt nummer är 08-27 32 86.

Ny föreståndare

När TNCs basfinansiering nu är säkrad kommer frågan om ny föreståndare upp på nytt. Kjell Westerberg, som under vår ekonomiskt osäkra period har varit TNCs tillförordnade föreståndare, önskar återgå till sitt arbete som bygghandläggare på TNC. TNC söker därför en ordinarie föreståndare som skall ha det övergripande ansvaret för TNC och leda verksamheten på kansliet. Se vår annons på sista sidan!

Tjänstledig

Bo Svensén har under ett halvår fått tjänstledigt från sitt arbete på TNC. Han har erbjudits en anställning på Svenska Akademien som handsekreterare åt akademiens sekreterare Sture Allén.

Nyanställd

Lars Törnqvist, 36 år, börjar på TNC i slutet av mars. Han kommer närmast från Svensk Byggtjänst, där han har arbetat som förlagsredaktör. På TNC kommer Lars bl a att arbeta med byggtterminologi.

Särtryck av föredrag

På TNCs representantförsamlings årsmöte i april 1987 höll Bosse Sundin ett uppskattat föredrag om teknikinformation i ett historiskt perspektiv. TNC har gjort ett särtryck av föredraget. Häftet är på 39 sidor och innehåller ett 25-tal bilder. Särtrycket kan rekvideras från TNC mot porto och expeditionskostnader. Sätt in 15 kronor på TNCs postgiro 55 60 12-3 eller bankgiro 711-1925. Ange på talongen att rekvisitionen gäller "Teknikinformation i ett historiskt perspektiv".

Presskonferens för Termdok på CD-ROM

Strax före jul hade Walters Lexikon presskonferens för Termdok på CD-ROM-skiva (läs mer om skivan i förra numret av TNC-Aktuellt). Ett 20-tal personer, däribland några av TNCs medarbetare, kom till Walters Lexikons lokaler vid Södermalmstorg för att höra Göran Walter och Carl Adam Schildt (PC-Consult) berätta om den nya produkten.

Öppet hus på TNC

Den första december 1987 höll TNC Öppet Hus för sina medlemmar och andra inbjudna. Omkring 40 personer kom för att smaka på pepparkakor och glögg och fick då samtidigt se TNCs nya lokaler i Solna.

TNC håller kurs igen på universitetet

Det är andra gången som fempoängskursen i terminologi hålls på universitetet, institutionen för nordiska språk. Under ett par månader kan man där lära sig grunderna i terminologisk teori och praktik. Senare i vår hålls en liknande kurs vid engelska institutionen.

Kursen innehåller fem moment:

- fackspråk; terminologi och nomenklatur
- betydelseanalys och systematisering
- ordbildning
- punktundersökning
- tematisk undersökning

TNC på Databas 88

Under tre dagar i slutet av januari hölls en databas-mässa i Älvsjö mässhallar. TNC var där och presenterade Termdok på CD-ROM. Många besökare kom till TNCs monter och blev där förevissade hur sökningen på en CD-ROM-skiva går till.

Av de CD-ROM-skivor som marknadsfördes på mässan var Termdok-skivan den enda med svenskt material. Det förvånade en del besökare att vi tillsammans med Walters Lexikon har hunnit före de stora bjässarna inom förlagsvärlden.

Många av våra medlemmar passade på tillfället att bekanta sig med oss och skivan men de flesta av besökarna utgjorde nya kontakter. Förhoppningsvis kommer några av de drygt 3 000 mässhöjarna att teckna TNC-medlemskap.

Ett block av de anslutande mässföredragen behandlade CD-ROM-tekniken. *Julie B Schwerin* från INFO-TECK (USA) talade om "CD-ROM and the market" och *Ib Topholm*, KRAKS forlag A/S (Danmark), redovisade detta förlags skäl för att satsa på CD-ROM-produkter.

Ur terminologikalendern

4-9 september 1988

EURALEX Third International Congress

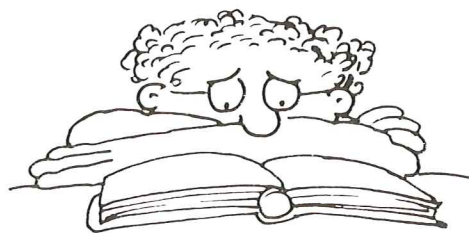
Konferensen skall utgöra ett internationellt forum för alla som arbetar med ordboksframställning. Särskild tyngdpunkt kommer att läggas vid "general (monolingual or bilingual), computational, terminological and specialized translation lexicography".

Konferensen kommer att innehålla plenarmöten, symposier, sektionmöten, arbetsgruppsmöten, redovisning av projektgruppernas arbete samt demonstration av bl a ordboksarbete med hjälp av datorer. Mycket tid kommer också att avsättas för diskussioner.

Plats: Budapest, Ungern
Upplysningar och anmälan:

Ms Judit Zigány
Akadémiai Kiado
1363 Budapest
P O Box 24
Ungern

Termfrågor i urval

FRÅGA: Vad skall man kalla en tekniker med specialutbildning på hydraulik? *Hydraultekniker* eller *hydrauliktekniker*?

SVAR: *Hydraul* – eller *hydraulisk* – används om ting med hydrauliska egenskaper. Den termen är därför olämplig här. Dessutom kan man tänka sig att det i framtiden kan bli aktuellt att tala om tekniker med specialutbildning inom pneumatik och då bör det av symmetriskäl heta **hydrauliktekniker**.

?

FRÅGA: Vad tycker TNC om uttrycket *PC-dator*?

SVAR: Det är tautologiskt eftersom *PC* betyder "personal computer", vilket på svenska är "persondator". Säg helst **persondator** för undvikande av missförstånd. *PC* kan dessutom ha andra betydelser, t ex "programmable control system".

?

FRÅGA: Vad kan man kalla en speciell apparat som växlar in kontanter till ett magnetkort? Pengarna "sätts in" på magnetkortet som sedan används som betalningsmedel exempelvis i varuautomater på arbetsplatser inom industrin. På engelska heter apparaten "cash loader".

SVAR: TNC föreslår att apparaten kallas **insättningsautomat**. I Dataordboken finns termen *uttagsautomat*, som betyder "bankkundsterminal för uttag av kontanter". Detta är då precis motsatsen och då passar *insättningsautomat* bra.

?

FRÅGA: Vad är det för skillnad mellan en *broschyr* och en *folder*?

SVAR: En *broschyr* är "en klammerhäftad trycksak på högst 64 sidor" och en *folder* är "ett ark som vikts en eller flera gånger men inte häftats".

?

FRÅGA: Är *mekatronik* ett varunamn eller en kategori-benämning för en ny teknik?

SVAR: *Mekatronik* är en benämning för en (enligt vissa bedömare) snabbt växande gren inom industrin, nämligen en "sammanslagning av mekanik och elektronik". Som synonym term kan man se *datorstödd mekanik*.

?

FRÅGA: Ordet *evolvera* har börjat användas (inom teletekniken) när det handlar om att blanda gammal och ny utrustning, t ex när en ny digital linje dras parallellt med den gamla elektro-mekaniska utrustningen. Men – finns ordet sedan tidigare i svenskan och används det på andra områden?

SVAR: Ordet tycks vara nytt i svenskan och vi finner inga belägg för att det används på andra områden. Det har troligen kommit från engelskans "evolve" som betyder utveckla.

TNC skulle hellre vilja rekommendera att man använder **blanda** (ny och gammal teknik) eller **utveckla** (teknik), beroende på vad som är tillämpligt i det speciella fallet. *Evolvera* tillför inget nytt utöver vad dessa ord säger.

?

FRÅGA: Vad heter *feasibility study* på svenska?

SVAR: **Förstudie** är en vanlig svensk motsvarighet. **Genomförbarhetsstudie** är en annan svensk term som säger lite mer. Välj den för sammanhanget mest lämpliga.

?

FRÅGA: Vad kallas den katalysator för avgasrening som tar hand om såväl kväveoxid som kolmonoxid och ooxiderade kolväten?

SVAR: **Trevägs-katalysator**.

Termregister 1987

TNC-Aktuellt har under rubriken *Termfrågor i urval* presenterat några av de termfrågor som behandlats i det dagliga rådgivningsarbetet.

Ett register över samtliga termer som behandlats under år 1987 följer nedan:

broschyr	nr 87:4, s 10	och/eller	nr 87:1, s 11
cash loader	nr 87:4, s 10	ockell	nr 87:1, s 11
datapost	nr 87:1, s 11	PC	nr 87:4, s 10
datorstödd mekanik	nr 87:4, s 10	PC-dator	nr 87:4, s 10
elbeläggning	nr 87:1, s 10	persondator	nr 87:4, s 10
elbågsbeläggning	nr 87:1, s 10	post	nr 87:1, s 11
evolve	nr 87:4, s 11	primärminne	nr 87:3, s 11
evolvera	nr 87:4, s 11	prob	nr 87:3, s 11
feasibility study	nr 87:4, s 11	probe	nr 87:3, s 11
folder	nr 87:4, s 10	regredera	nr 87:1, s 10
förstudie	nr 87:4, s 11	regrediera	nr 87:1, s 10
genomförbarhetsstudie	nr 87:4, s 11	skylift	nr 87:3, s 11
gnistbeläggning	nr 87:1, s 10	sond	nr 87:3, s 11
grundminne	nr 87:3, s 11	sputtering	nr 87:1, s 10
hus under tak	nr 87:1, s 10	sputtring	nr 87:1, s 11
hydraul	nr 87:4, s 10	ställage	nr 87:3, s 11
hydrauliktekniker	nr 87:4, s 10	teckenruta med	
hydraulisk	nr 87:4, s 10	flytande kristaller	nr 87:3, s 11
hydraultekniker	nr 87:4, s 10	teckenruta med lysdioder	nr 87:3, s 11
insättningsautomat	nr 87:4, s 10	teckensats	nr 87:4, s 11
katodförstoftning	nr 87:1, s 11	teknik	nr 87:3, s 11
lagerställ	nr 87:3, s 11	teknisk	nr 87:3, s 11
LCD display	nr 87:3, s 11	teknologi	nr 87:3, s 11
LED display	nr 87:3, s 11	teknologisk	nr 87:3, s 11
mekatronik	nr 87:4, s 10	tereo	nr 87:2, s 11
mobil arbetsplattform	nr 87:3, s 11	termpost	nr 87:1, s 11
mobilplattform	nr 87:3, s 11	tero-	nr 87:2, s 11
nyckelfärdigt hus	nr 87:1, s 10	teroteknik	nr 87:2, s 11
		trevägs-katalysator	nr 87:4, s 11
		underhållsteknik	nr 87:2, s 11
		under tak	nr 87:1, s 10
		uttagsautomat	nr 87:4, s 10
		1:a vån	nr 87:3, s 11
		1 tr	nr 87:3, s 11

TNC

Tekniska nomenklaturcentralen

TNC är ett fristående informationsorgan inom området fackspråk och terminologi. TNCs huvuduppgift är att verka för att en lämplig teknisk terminologi skapas och används inom offentlig förvaltning, näringsliv, utbildningsväsen och massmedier. I uppgiften ingår därför också att samordna olika fackområdens terminologier. TNC är en ideell förening och räknar bland sina medlemmar statliga myndigheter och verk, branschorganisationer samt enskilda företag. Medlemsavgifter och statliga bidrag finansierar till största delen TNCs verksamhet. Dessutom stöds TNC av fyra vetenskapliga akademier. Den löpande verksamheten bedrivs inom TNCs kansli, som har ett femtontal anställda. Bland dessa finns åtta handläggare med kompetens inom teknik, naturvetenskap och språkvetenskap.

söker

FÖRESTÅNDARE

Terminologisk stadga inom teknikens språk och andra fackspråk krävs i ett samhälle som kännetecknas av internationalisering, en allt snabbare teknisk utveckling och en ökad specialisering. TNC bidrar på ett sakkunnigt sätt till att skapa denna stadga och en konsekvent språkutveckling. Våra kunskaper måste nå ut och komma till nytta hos alla som använder teknikens språk. Vår framgång beror i hög grad på en aktiv och utåtriktad ledning.

Från och med i år har TNC fått bättre förutsättningar att fylla sin uppgift. Staten kommer nämligen att via fasta anslag utöka sin satsning på TNCs verksamhet. I samband med detta söker vi nu en ordinarie föreståndare, som skall ha det övergripande ansvaret för kansliet och samordna verksamheten där.

Den vi söker skall därför ha

- god inblick i det svenska samhället, liksom kontakter med framför allt tekniker, administratörer och informatörer,
- erfarenhet av arbetsledning,
- sinne för ekonomi och administration,
- insikter i teknik och språk.

Ytterligare upplysningar lämnas av styrelsens ordförande Lennart Holm, tfn 08-737 55 01, tf föreståndare Kjell Westberg och personalrepresentant Åsa Holmér, tfn 08-735 85 25.

Ansökan sänds före den 4 mars till TNC, Styrelsen, Västra vägen 9 C, 171 46 Solna.

The logo consists of the letters 'TNC' in a white, bold, sans-serif font, centered within a solid blue rectangular background.